

Helmut REIMITZ, *History, Frankish Identity and the Framing of Western Ethnicity, 550-850*, Cambridge University Press, Cambridge 2015
(= Cambridge Studies in Medieval Life and Thought, Fourth Series 101)

505 s., ISBN 978-1107032330

Výzkum etnogenetických procesů před více než padesáti lety zásadně ovlivnila kniha Reinharda Wenskuse, jež představila raně středověké kmeny jako historicky vzniklá společenství, která se zcela liší od moderních národů. Za klíčový považoval Wenskus vznik vyprávění o původu, jehož nositelem se stala elita. V dalších generacích mapovali vídeňští badatelé Herwig Wolfram nebo jeho žák Walter Pohl etnogenetické procesy na příkladu Gótů a Avarů, a zároveň relativizovali některé premisy Wenskusovy knihy – zejména položili etnicitu do rovnovážného bodu mezi sebepojtím, prezentací a obrazem v očích druhých, a tím jí propůjčili jistou reflexivitu a dynamiku, jež se odrazila také v terminologii (etnogeneze; identifikační strategie). Rovněž více ocenili roli římské kultury v těchto procesech.

Z této plodné a úspěšné vídeňské líhně vzešel i Helmut Reimitz, v současné době profesor historie na Princetonu. Ve své knize navázal na Winfrieda Stelzera a Waltera Pohla, kteří opisování a kompilování textů pojali jako aktivní a kreativní činnost; detailní kodikologickou a paleografickou analýzu rukopisů představili jako možnost rozšířit naše poznání o tom, jak se proměňovaly texty, a tím jejich identitotvorné funkce v jednotlivých dobách a prostředích. Reimitz se mohl opřít i o svou vlastní studii o jednom vídeňském historiografickém rukopisu, na němž tuto metodu před lety sám recipoval a precizoval. Jeho úsilí nahrával do karet jak relativně rozsáhlý soubor textů, tak zejména jejich bohaté, proměnlivé a diferencované rukopisné dochování. To se totiž nestalo autorovi východiskem pro hledání archetypu, ale naopak signálem cílené reflexe určitých společenských jevů v konkrétních dobách a místech.

Knih je členěna do tří rozsáhlých kapitol okolo tří klíčových historiografických textů tří století franckých dějin – Řehoře z Tours, kroniky tzv. Fredegara a jejího pokračování a franckých letopisů z doby kolem roku 800. Postavení Řehořovy kroniky je poněkud paradoxní, neboť Reimitz ukazuje, že kategorie etnicity, ať už francké, nebo římské, hrála v jeho díle jen velmi omezenou roli, protože odporovala jeho představám a zájmům – je spíše pokusem obhájit sociální pozici skupiny lidí, které Řehoř zastupoval a reprezentoval jako příslušník tzv. senátorské aristokracie, ale zejména jako biskup-pastýř. Proto také primárně ukazuje Chlodvíkovo království jako křesťanské a s odstupem se stává i k římské minulosti. Již v jeho době bylo zřejmě známo vyprávění o údajném trojském původu Franků, které ale Řehoř nejspíše vědomě dekonstruoval, z mýtu učinil směšnou historku.

Reimitz zároveň ukazuje, že koncem 6. století silily snahy jednotlivých franckých králů využívat franckou etnicitu jako zdroj legitimizace, jež lákala i příslušníky „starých“ elit; „etnický“ nahlízejí francká království i byzantští autoři. Řehořovy představy ovšem záhy doznaly reflexe – Reimitz upozorňuje jak na zkrácenou redakci Řehořovy kroniky o šesti knihách (bez Řehoře), jež se často vyskytovala už v rukopisech 7. a 8. století, tak na nově vzniklý korpus textů přičítaný tzv. Fredegarovi a jeho pokračovatelům, který byl na této zkrácené verzi Řehořovy kroniky vystavěn. Někdy kolem roku 600 je písemně zaznamenána pověst o původu Franků. Ke slovu se těmito texty dostávají Frankové jako reprezentanti určitého politického celku, Neustrie, případně Burgundie a Austrasie, kteří svou sociální pozici mj. budují na podpoře columbanovské či anglosaské klášterní reformy, nebo na spojenectví s Arnulfovci.

Jak Reimitz přesvědčivě dokládá, tyto různé pokusy na poli historiografie nebo i legislativy naznačují snahu propojit různé římské tradice a instituce, jež byly výsledkem dlouhého vývoje a zahrnovaly prvky různého původu. Etnicita zde hraje podstatně výraznější roli než dříve, prosazuje se jako integrační prvek merovejského království i tím, že proměňuje Franky v *populus*, vyvolený národ; snaha vyloučit určitou skupinu z této komunity se pak nabízí jako prostředek „politického boje“ (*Liber historiae Francorum*). Nejde však jenom o etnicitu, ta se jeví také jako součást komplexního procesu utváření sociálních rolí a jejich ideálů, v němž texty hrají roli zdroje poučných příběhů, umožňujících orientaci v komplikované situaci. S převzetím říše Karlovi se spolu s hledáním legitimacy nové dynastie objevují, jak Reimitz ukazuje, snahy dát pojmu

Frankové celoříšský rozměr. Nicméně se zdá, že sami Karlovcí od této snahy brzy ustoupili a univerzalitu říše se rozhodli vyjádřit prostřednictvím společného programu reformy, *correctio*. Sympatické je, že si Reimitz následně všimá i hlasů „periferie“, které se stavěly k těmto vizím kriticky – ty se staly prologem krize a rozpadu představ o společné identitě.

Zatímco z Wenskusovy práce by čtenář mohl nabýt dojmu, že tradice „dávných germánských časů“ zůstávaly strnulá a neměnná a že právě jejich stabilita umožňovala etnickým skupinám přežít, Reimitz se posunul směrem k politikám identit, které se mění, jsou spolu v kontaktu, dialogu, i rozporu a úzce souvisí s dalšími sociálními procesy. Etnicita a vyprávění o ní jsou v knize ukázány jako nástroj, který přetváří i ty, kdo jej používají.

Minuciózní práce s prameny a kombinace různých odborných přístupů spolu s teoretickou reflexí činí z Reimitzovy knihy vyspělé dílo k vymezenému tématu, tím však jeho přínos nekončí. Zároveň přináší metodologickou inspiraci jako pro studium středověké historiografie jako společenského jevu, tak i pro studium sociálních a kulturních dějin, do nichž jak etnogenetické procesy, tak procesy společenské diferenciacie bezpochyby patří.

DAVID KALHOUS

Martin HOMZA et al., *Svätopluk v európskom písomníctve. Štúdie z dejín svätoplukovskej legendy*, Post Scriptum, Bratislava 2013 (= Libri historiae Slovaciae, Monographiae 11)

752 s., ISBN 978-80-89567-22-5

Dielo zostavené pod vedením profesora slovenských dejín na Univerzite Komenského v Bratislave Martina Homzu rozoberá otázky spojené s druhým životom Svätopluka, teda s jeho odkazom a odrazom v neskorších prameňoch a neskoršej historickej literatúre. Široký geografický i chronologický záber knihy posúva čitateľa do Bulharska (spracované Dimitarom Dimitrovom), k lotrinským súvislostiam (Lubica Štrbáková), do Čiech, resp. českých krajín (Marek Vadrna). Nájde v nej analýzy stredovekého (Martin Homza), humanistického, barokového a osvieteniského spracovania svätoplukovskej témy (Martina Pillingová) a ďalej rozbor vznikajúcej

historiografie na Slovensku v 17. až 19. storočí (Naďa Labancová, Martina Pillingová, Peter Podolan). Osobitnými témami je potom folklórne podanie Svätopluka (Michal Cigán) a nechýba ani štatistický sumár spracovaný na základe pramennej zbierky *Magnae Moraviae fontes historici* (Lubomír Ďurina).

Mnohé kapitoly a autorské podiely pokladáme za veľmi užitočné počiny, ktoré nie sú iba sumarizáciou a reinterpretáciou starších prác, ale prinášajú vskutku nové poznatky a pohľady. Pre nášho čitateľa tak môže byť nanajvýš obohacujúca napríklad kapitola o Svätoplukovi Lotrinskom. Táto časť monografie (s. 177–229) je charakteristická svojou odlišnosťou od vlastného predmetu monografie tým, že ním nie je ani moravský Svätopluk, či jeho tradícia, ale jeho menovec. V porovnaní s inými časťami knihy je do kontrastu postavený život osoby a jej odkaz v neskorších prameňoch. Práve lotrinský Svätopluk dáva knihe jej skutočný hagiografický atribút.

Rovnako treba oceniť podrobné spracovanie formujúcej sa slovenskej historiografie, odkazujúcej na zaujímavý materiál, ktorý skĺbil dohromady učenecké predstavy s povestami. Až historiografia dala týmto príbehom svoj odbornejší rámec ako priestor pre emancipačný pohyb. Zarážajúce však je, že monografia v tomto príbehu končí práve 19. storočím, hoci svätoplukové metamorfózy žili ďalej svoj príbeh, často ešte zaujímavejšie ako predtým. Na to som upozornil v príspevku „*I Svätopluk zaslúžil sa o slovenský štát. Používanie stredovekých symbolov na Slovensku v 20. a v 21. storočí*“ (Historický časopis 63, 2015).

Autori si zvolili Svätoplukový odkaz nazývať legendou. Toto rozhodnutie bolo podrobené kritike Richarda Marsinu, podľa ktorého je legenda určitým a presnejšie vymedzeným žánrom stredovekej i novovekej literatúry (Historický zborník 24, 2014). Hoci je Marsinova poznámka nepochybne správna, dalo by sa jej namietnuť, že Homzov autorský kolektív (inšpirovaný staršou štúdiou Jacka Banaszkiwicza) sa rozhodol pre používanie termínu legenda v širšom slova zmysle. Otázkou však potom zostáva, prečo sa Homza rozhodol poňať dejiny svätoplukovskej tradície („legendy“) na rozhraní „medzi vlastnou históriou a hagiografiou“ (s. 12)? Aký cieľ vlastne autor sledoval? Bol nebudaj (či vďaka Bohu) Svätopluk tajne kanonizovaný?

Samozrejme že nie, avšak vývoj svätoplukovskej narácie z vrcholného stredoveku do novoveku došiel až k blahoslavenému vyznavačovi *Suatocopiovi* (s. 35), v diele *In finibus Ungariae*, publikovanej v polovici 17. storočia. *Suatocopius* tu samozrejme nebol Svätopluk, ale jeho údajný